

Rastlinstvo v povesti Ivana Tavčarja *Cvetje v jeseni*

*Pogled na rastlinstvo
osrednjega dela Škofjeloškega hribovja
skozi oči Ivana Tavčarja*

IZVLEČEK

Pokrajina je bila navdih mnogim literarnim ustvarjalcem. S Poljansko dolino in Škofjeloškim hribovjem je povezan pisatelj Ivan Tavčar, ki je v rojstno loško okolje umestil povest *Cvetje v jeseni*. Z namenom ugotoviti, ali motivi rastlinstva v povesti *Cvetje v jeseni* sovpadajo s fitogeografskimi značilnostmi osrednjega dela Škofjeloškega hribovja, smo prek analize rastlinstva interdisciplinarno povezali geografijo in literarno vedo.

Ključne besede: fitogeografija, literarna veda, *Cvetje v jeseni*, rastlinstvo, računalniško podprta kvantitativna analiza, Škofjeloško hribovje, Slovenija.

ABSTRACT

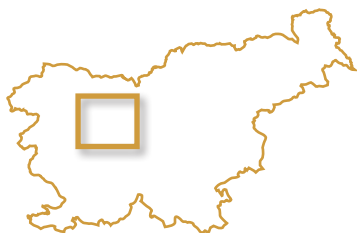
The landscape was an inspiration to many writers. The writer Ivan Tavčar is closely connected to the Poljanska Sora Valley in the Škofja Loka Hills, also his birthplace, where his novel *Autumn Blossoms* is placed. Geography and literature have been intertwined through the vegetation analysis. The intention of the analysis was to establish whether the motives of the story's vegetation coincide with its phyto-geographical characteristics.

Key words: phytogeography, literary criticism, *Autumn Blossoms*, vegetation, computer-based quantitative analysis, the Škofja Loka Hills, Slovenia.

Lani je bila stota obletnica objave Tavčarjeve povesti *Cvetje v jeseni* (1917) v *Ljubljanskem zvonu*. Letos pa mineva 45 let, odkar so na podlagi njene zgodbe posneli priljubljeni istoimenski film in glasbo. *Cvetje v jeseni* je pripoved o Janezu, meščanu zrelih let, ki se odloči oditi v rodno Škofjeloško hribovje, saj je naveličan mestnega življenja. V času bivanja na Jelovem Brdu skusi, kaj je prava ljubezen. Zaljubi se namreč v mlado kmečko deklo Meto, ki umre tik pred njuno poroko. Tavčar v povesti idealizira kmečko življenje ter poudarja pristnost in lepoto Škofjeloškega hribovja, kar je razvidno tudi skozi opise rastlinstva. V literarnem delu se rastlinstvo pojavlja v povezavi s folklornimi motivi, ljubezenskimi prizori, opisi pokrajine in domoljubnimi odstavki. Ne nazadnje ga najdemo tudi v naslovni metafori cvetje v jeseni. Vključitev rastlinstva v tako različne dele pripovedi poveča njegovo zanimivost.

Motivika rastlinstva v povesti *Cvetje v jeseni*

Pri literarnovedni analizi smo metodološko izhajali iz preštrevne analize besedila, ki je bila narejena z odprtokodnim spletnim orodjem *Voyant Tools*. Namen preštevanja je bilo prikazati razmerje med izrazi za rastlinstvo in drugimi polnomenškimi besedami v povesti. Motivika rastlinstva se v povesti pojavlja 175-krat. Rastlinstvo smo glede na kontekst pojavljanja povezali z žanrskimi oznakami povesti. *Cvetje v jeseni* pripada dvema žanrskima tipoma kmečke povesti: idilični kmečki povesti zaradi poudarjenih folklornih motivov in patriotski povesti zaradi izražene domovinske zavesti (Hladnik 2008). Rastlinstvo se v povezavi z delovno folklorno motiviko pojavi 26-krat, medtem ko ga z domoljubjem povezujemo le enkrat. Za povest se nam ponuja tudi žanrska oznaka pokrajinska povest, čeprav je Hladnik pri žanrski določitvi *Cvetja v jeseni* posebej ne omenja. Rastlinstvo se v vlogi oblikovalca podobe pokrajine Škofjeloškega hribovja pojavi največkrat, in sicer kar 122-krat. Zaradi tega bi se nemara zdela žanrska oznaka pokrajinska povest še ustrežnejša (Mestnik 2017).

Ker so bili izrazi za rastlinstvo v celotni povesti sorazmerno slabo zastopani v primerjavi z drugimi besedami (predvidevamo, da tudi zato, ker računalniško orodje *Voyant Tools* ne šteje skupaj pojavitev iste besede v različnih sklonih), smo pozornost zožili na posamezna poglavja. Zastopanost rastlinstva po posa-

Avtorica besedila:

ANA MESTNIK, diplomirana geografinja
in diplomirana slovenistka

Kavče 42g, 3320 Velenje

E-pošta: anamestnik94@gmail.com

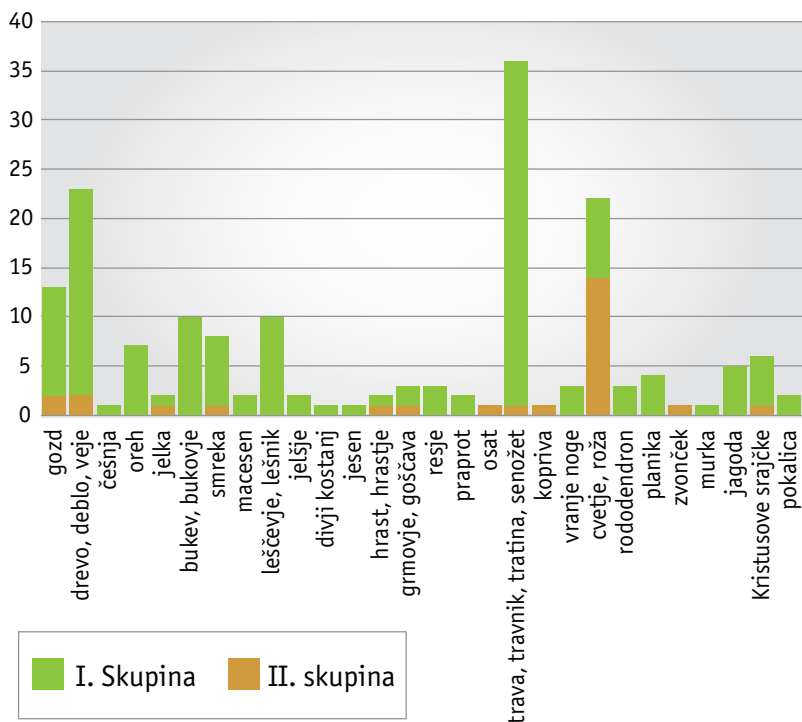
Avtorja fotografij:

ANA MESTNIK, MIHA PAVŠEK

COBISS 1.04 strokovni članek

Preglednica 1: Motivika rastlinstva v povezavi z žanrsko oznako.

Motivika rastlinstva in delovna folklorna motivika	»Zopet smo morali koso v roke vzeti, tisto kratko, široko koso, s katero se klesti resje in druga goščav po gozdu.« (Tavčar 1956, 57)
Motivi rastlinstva in domoljubje	»Eno je glavno: Naša zemlja se nam ne sme vzeti in narod slovenski mora stati kot večno drevo, kateremu korenine nikdar ne usahnejo!« (Tavčar 1956, 96)
Motivi rastlinstva kot oblikovalca podobe pokrajine	»Češnja je glavno drevo in spomladi je krajina povita z belimi vencmi. Tudi oreh je tu domačin in sad njegov slovi po vsem pogorju.« (Tavčar 1956, 14)

Slika 3: Rastlinstvo, razvrščeno v dve skupini.

hribovje in tamkajšnje kmečko življenje »muza« oziroma navdih Tavčarjevega literarnega ustvarjanja.

S kvantitativno (preštevno) analizo povesti smo pokazali, da je vloga motivov rastlinstva v povesti različna. Če primerjamo gozdno in travniško rastlinstvo, lahko ugotovimo, da ima travniško več pojavitev (19) s simboli in metaforičnimi razsežnostmi od gozdnega (8), kar kaže na to, da ima travniško rastlinstvo, zlasti rože oziroma cvetje, večjo simbolno vrednost in je podpora sporočilu povesti. Gozdno rastlinstvo pa ima večjo vlogo kot oblikovalec podobe pokrajine. V povezavi s pokrajino se gozdno rastlinstvo pojavi 82-krat, travniško pa 62-krat. Statistično gledano pa bistvenih razlik ni; gozdno ima 90 pojavitev in travniško 85 (Mestnik 2017).

Škofjeloško hribovje – dogajalni prostor povesti

Vez med literarnovednim in geografskim preučevanjem rastlinstva predstavlja Škofjeloško hribovje, ki postane literarni prostor. Škofjeloško hribovje je obsežna tektonska guba, zasukana v smeri sever–jug (Eniko 2003). Gre za močno razčlenjeno hribovito površje v Zahodnem predalpskem hribovju, v porečjih Poljanske in Selške Sore. Za relief Škofjeloškega hribovja so značilni zaobljeni vrhovi, široka slemena, globoko zajedene doline in grape (Šifer 1974). V osrednjem delu hribovja se pne najvišji vrh Blegoš, ki meri 1562 m. Na njem je zgornja gozdna meja tik pod vrhom, na nadmorski višini 1500 m (Planina 1962). Nadmorska višina ima močan vpliv na rastlinstvo, saj se temperatura z višino znižuje (Lovrenčak 2003). Za Škofjeloško hri-

bovje sta značilna velika namočenost ter zmerno celinsko podnebje zahodne in južne Slovenije. Za ta tip podnebja sta značilni povprečna temperatura najtoplejšega meseca med 15 in 20° C ter povprečna temperatura najhladnejšega meseca med 0 in –3° C. V višjih predelih Škofjeloškega hribovja pa temperatura najhladnejšega meseca pade pod –3° C (Ogrin 1996). Geološka zgradba je podobno kot v drugih predalpskih hribovjih zelo pestrta. Prevladujejo zlasti starejši (paleozojski), pa tudi mlajši (mezozojski) skrilavci, peščenjaki in dolomiti, medtem ko je apnenca manj (Šifer 1974). Geološka podlaga je vplivala na nastanek prsti. Na nepropustnih kamninah so se razvile distrične rjave prsti, na apnencih in dolomitih pa rjave pokarbonatne prsti in rendzine, ki so značilne predvsem za strmejša pobočja (Gabrovec 1998).

Z opombami Marje Boršnik iz šeste knjige Tavčarjevega *Zbranega dela* smo

Slika 4: Gorenja Žetina (foto: Ana Mestnik).

si pomagali pri opredelitvi dogajalnega prostora povesti. Ta v Škofjeloškem hribovju obsega 12 lokacij. Najbolj frekventna lokacija je Jelovo Brdo, ki jo v povesti zasledimo 40-krat. Jelovo Brdo je omenjeno v prav vseh poglavjih, tudi v tistih (uvodno, 1. in 9. poglavje), ki se dogajajo v Ljubljani (Mestnik 2017). Je pa to fiktivni, to je literarno ustvarjeni kraj. Pravo ime vasi je Gorenja Žetina, ki v povesti ni točno predstavljena, saj leži pod Koprivnikom in ne pod Blegošem, kot trdi Tavčar. Pisatelj naj bi jo zamenjal s pod Blegošem ležečo vasico Jelovica, po kateri je povzel tudi ime (Boršnik 1956).

»Jelovo brdo! Ravno pod Blegošem tiči mala ta vasica sredi rodovitne ravnine, kjer prideluje prebivalstvo svoje življenjske potrebščine.« (Tavčar 1956, 14)

Izrazom za rastlinstvo smo na podlagi vsebine povesti določili lokacijo in tako rekonstruirali podobo rastlinstva, kakor ga je v povesti *Cvetje v jeseni* opisal Ivan Tavčar. V prostor umeščene rastlinske vrste ustrezajo fitogeografski podobi osrednjega dela Škofjeloškega hribovja.

Naravne sestavine pokrajine kot okoljski dejavniki, ki posredno (prst in relief) in neposredno (podnebje, voda in kamninska zgradba) vplivajo na razporeditev rastlin (Lovrenčak 2003), smo skupaj s terenskim delom, ki je temeljilo na določevanju in prepoznavanju rastlin, uporabili za dokazovanje obstoja v povesti opisanih rastlinskih vrst v osrednjem delu Škofjeloškega hribovja.

Primerjava rastlinstva iz povesti s fitogeografskimi značilnostmi preučevanega območja

Škofjeloško hribovje je zaradi obilnih padavin in večinoma nepropustne kamninske podlage poraslo z bujnim rastlinstvom. Prevladujejo bukove gozdne združbe.

»Otava je lepo kazala in rožice so cvetele po zeleni tratini, ki se je vlekla skoraj tja do bukovih gozdov zelenega Blegoša.« (Tavčar 1965, 30)

Na podlagi vegetacijske karte gozdnih združb Slovenije v merilu 1 : 400.000 na izbranem območju prepoznamo šest bukovih gozdnih združb. Prevladujoči sta združba bukve in rebrenjače ter združba bukve in pravega kostanja.

Poleg gozdnih preučevano območje obsega tudi travnata zemljišča. Večina travnikov je v neposredni okolici naselij. Kot travnato območje izstopa tudi vrh Blegoša. Vrh Malega Blegoša je v sodobnosti poraščen z gozdom, čeprav Tavčar v povesti za oba vrhova navaja, da sta travnata (Mestnik 2017). Travnikov je bilo v preteklosti več, saj so v 17. stoletju velik del bukovih gozdov v Škofjeloškem hribovju posekali, ker so iz lesa kuhali oglje, ki so ga uporabljali v plavžih (Gabrovec 1998). Izsekane goličave zasledimo tudi v povesti *Cvetje v jeseni*.

»Dospela sva do Ajdove rebri. Na desno in levo je bil gozd izsekan.« (Tavčar 1956, 60)

Tavčar vseskozi poudarja pristnost in lepoto Škofjeloškega hribovja. Sko-

Slika 5: Združba bukve in rebrenjače (foto: Ana Mestnik).

zi opise rastlinstva lahko nedvomno potrdimo Tavčarjeve oziroma pripovedovalčeve simpatije do podeželja. Ključno vprašanje, ki smo si ga zastavili, je, ali se motivi rastlinstva, kakor jih je uporabil Tavčar, ujemajo s fitogeografsko podobo osrednjega dela Škofjeloškega hribovja. Z namenom odgovoriti nanj, smo izbrali 13 v povesti lokacijsko določenih ter v nadaljevanju predstavljenih rastlinskih vrst, od tega 7 dreves (siva jelša, bela jelka, navadni oreh, evropski macesen, divja češnja, navadna bukev in navadna smreka), 3 grmovne vrste (navadna leska, dlakavi sleč in spomladanska resa) ter 3 vrste cvetja (črna murka, planika in močvirska samoperka).

Divja češnja se kot diagnostična rastlinska vrsta pojavlja v eni od prevladujočih gozdnih združb obravnavanega območja, in sicer združbi bukve in pravega kostanja. Tavčar češnjo in oreh omenja v opisu idilične vasi pod Blegošem. V okolico Gorenje Žetine je pisatelj umestil

Slika 6: Črna murka (foto: Ana Mestnik).

tudi macesen. Na enako lokacijo kot Tavčar umešča češnjo in macesen Planina, ki navaja, da Gornjo Žetino obdajajo njive in senožeti, ki so okrašeni s šopi macesnov in češnjevih dreves (Planina 1962). Macesni naj bi uspevali še na bregovih Karlovščice, saj Tavčar v povesti zapiše, da se v vodi zrcalijo macesni (Tavčar 1956). Na dogajanje ob Karlovščici so vezane tudi jelše. Najverjetneje gre za združbo sive jelše, saj je ta značilna predvsem za montanski pas, kjer uspeva na karbonatnih in nekarbonatnih peščenih nanosih ob zgornjem in srednjem toku rek (Marinček in Čarni 2002). Med Karlovščico in Jelovim Brdom se razprostirajo senožeti. Te zasledimo tudi v vznožju Koprivnika, kjer uspeva navadna leska.

»Hodila sva po lepih senožetih pod Koprivnikom, kjer rase mnogo leščevja.« (Tavčar 1956, 58)

Gozdnata pobočja Blegoša po Tavčarjevih opisih poraščajo smreke, jelke in

bukve. Vse tri vrste smo zasledili tudi na terenu.

»Prijetna je bila hoja: povsod zeleno bukovje, jelke in smreke.« (Tavčar 1956, 59)

Zanimivo je, da se v povesti med vrstno poimenovanimi drevesi največkrat pojavi bukev. Pogostnost te besede lahko povežemo z dejanskim stanjem preučevanega območja. Torej je navadna bukev najpogostejše drevo tako v povesti kot tudi v Škofjeloškem hribovju. Bukve smo med terenskim delom opazili vse do gozdne meje, kjer pod vrhom Blegoša bukovi gozdovi prehajajo v planinski pašnik. Tavčar piše, da na vrhu Blegoša raste planinsko cvetje, in sicer planike, rododendron in murke (Mestnik 2017). Planina v knjigi *Poljanska in Selška dolina* piše, da je murk na vrhu toliko, da bi Blegoš lahko imenovali gora murk (Planina 1962).

»Da bi jo premotil, sem jo pozval, da pojdiva gledat, če bi se dobilo še kaj planinskega cvetja. To rase samo na selški strani Blegoša. Ta breg sva torej prehodila in preiskala. Hudičel je bilo vse polno, pa ni bilo cvetja na njih. Istotako ni bilo murk, katerih je v priložnem času prav mnogo. Skoraj je že bilo prepozno. „Tu je pa zvezdica!“ je vzkliknila Meta ter res izbrskala iz goste trave zakasnelo, majhno, zelenkasto planiko, katera se časih dobi na Blegošu; kako leto jih je več, drugo leto pa zopet nobene. Po daljšem iskanju sva jih še nekaj staknila v travi in Meta je vse skupaj obdržala za spomin na tisti dan, ko je bila z mano na Blegošu.« (Tavčar 1956, 62)

Rododendron oziroma hudičele, kakor Tavčar imenuje dlakavi sleč, uspeva na travnatem vrhu Blegoša in njegovih gozdnatih pobočjih. Ravno na teh dveh lokacijah smo ga na terenu opazili tudi sami. Tako kot dlakavi

Slika 7: Močvirska samoperka (foto: Ana Mestnik).

sleč tudi spomladanska resa uspeva na karbonatni matični podlagi, zato smo obstoj teh dveh vrst v osrednjem delu Škofjeloškega hribovja potrdili. V *Cvetju v jeseni* se močvirska samoperka pojavlja pod imenom Kristusove srajčke. Kristusove srajčke so izstopajoča rastlina, ki se pojavi samo v osmem poglavju povesti. Ugotovimo, da jih pisatelj v predhodnih poglavjih zavestno in premišljeno ne omenja, ker se le-ta dogajajo, preden sta »njuni duši v kratki dobi Janezovega bivanja na Jelovem Brdu zrastle ena k drugi« (Mestnik 2017). Kako je Tavčar izbral med cvetjem, da bi bolje ustrezalo simbolnemu sporočilu, je videti iz sprememb v rokopisu. Kolebal je med rdečimi jagodami in belimi Kristusovimi srajčkami in se naposled odločil za slednje (Hladnik 2008).

Sklep

S povezavo dveh znanstvenih disciplin smo pokazali, da se literarna veda in geografija na primeru Tavčarjeve povesti *Cvetje v jeseni* stikata prek motivov rastlinstva. V literarnovednem delu smo ovrednotili rezultate preštevne analize besedila. Za-

nimali so nas pogostnost pojavljanja motivov rastlinstva v povesti, njihova razporeditev, navezava na žanrsko oznako ter njihova metaforična in simbolna vrednost. Vse te ugotovitve smo nadgradili z umestitvijo sicer fiktivnega rastlinstva v prostor. Izbране izraze, ki poimenujejo rastlinstvo, smo na podlagi naravnogeografskih

značilnosti Škofjeloškega hribovja in terenskega dela primerjali z dejansko fitogeografsko podobo preučevanega območja, ki je skladna z dogajalnim prostorom povesti. Ugotovili smo, da rastlinstvo iz povesti *Cvetje v jeseni* dejansko sovпада s fitogeografskimi značilnostmi osrednjega dela Škofjeloškega hribovja.

Slika 8: Pogled na Škofjeloško hribovje z Blegošem in cerkvijo Sv. Sobote v ospredju (foto: Miha Pavšek)

Viri in literatura

1. Eniko, U. 2003: Regionalnogeografske značilnosti Poljanske doline in Žirovske kotline z obrobjem. Slovenija, ekskurzije Ljubljanskega geografskega društva. Založba ZRC. Ljubljana.
2. Gabrovec, M. 1998: Cerkljansko, Škofjeloško, Polhograjsko in Rovtarsko hribovje. Slovenija – pokrajine in ljudje. Založba Mladinska knjiga. Ljubljana.
3. Mestnik, A. 2008: Cvetje v jeseni. Zbornik SSJLK. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
4. Lovrenčak, F. 2003: Osnove biogeografije. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
5. Marinček, L., Čarni A. 2002: Komentar k vegetacijski karti gozdnih združb Slovenije v merilu 1 : 400 000. Založba ZRC, ZRC SAZU. Ljubljana.
6. Hladnik, M. 2008: Rastlinstvo v povesti Ivana Tavčarja Cvetje v jeseni. Diplomsko delo, Oddelek za geografijo in Oddelek za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
7. Ogrin D. 1996: Podnebni tipi v Sloveniji. Geografski vestnik 68. Medmrežje: http://zgs.zrc-sazu.si/Portals/8/Geografski_vestnik/Pred1999/GV_6801_039_056.pdf (16. 4. 2017).
8. Planina, F. 1962: Poljanska in Selška dolina. Mladinska knjiga. Ljubljana.
9. Šifer, M. 1974: Poglavitne značilnosti razvoja Škofjeloškega hribovja. Loški razgledi 21. Muzejsko društvo. Škofja Loka. Medmrežje: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-1306IKZ8/91572242-ba4d-4001-a57b-54c95f484792/PDF> (15. 4. 2017).
10. Tavčar, I. 1956: Cvetje v jeseni. Zbrano delo, 6. Državna založba Slovenije. Ljubljana.